KORRUPSION DAROMADLARNI LEGALLASHTIRISHGA QARSHI KURASHISHDA DAVLAT AXBOROT BAZALARI INTEGRATSIYASI: HUQUQIY MUAMMOLAR

Mirkomilova Mohinur Muzaffar qizi
mirkomilovamohinur@gmail.com

Abstract. *The article examines the legal problems hindering the integration of state information databases (tax, cadastre, business registries) in Uzbekistan's system for combating the legalization of corruption-derived proceeds. It identifies the absence of a statutory basis for automated inter-agency data exchange as the central gap and proposes a legal framework for real-time database integration, informed by comparative practice.*

Keywords: *interagency cooperation, information database integration, anti-money laundering, corruption proceeds, Uzbekistan, automated data exchange.*

Аннотация. *В статье рассматриваются правовые проблемы, препятствующие интеграции государственных информационных баз данных (налоговых, кадастровых, реестров субъектов предпринимательства) в системе противодействия легализации коррупционных доходов в Узбекистане. Выявляется отсутствие законодательной основы для автоматизированного межведомственного обмена данными и предлагается правовая модель интеграции баз данных в режиме реального времени.*

Ключевые слова: *межведомственное сотрудничество, интеграция информационных баз, противодействие отмыванию доходов, коррупционные доходы, Узбекистан, автоматизированный обмен данными.*

Annotatsiya. *Maqolada O'zbekistonda korrupsion daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish tizimida davlat axborot bazalari (soliq, kadastr, tadbirkorlik subyektlari reyestrlari)ning integratsiyasiga to'sqinlik qiluvchi huquqiy muammolar tahlil qilinadi. Idoralararo avtomatlashtirilgan axborot almashinuvining qonuniy asosi yo'qligi asosiy bo'shliq sifatida aniqlanadi va qiyosiy tajriba asosida real vaqt rejimidagi integratsiya uchun huquqiy model taklif etiladi.*

Kalit so'zlar: *idoralararo hamkorlik, axborot bazalari integratsiyasi, jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish, korrupsion daromadlar, O'zbekiston, avtomatlashtirilgan axborot almashinuvi..*

Kirish. Korrupsion daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashishning samaradorligi, ko'p jihatdan, turli davlat organlari qo'lida saqlanadigan ma'lumotlarni o'z vaqtida va to'liq bog'lay olish qobiliyatiga bog'liq. Bitta davlat xizmatchisining rasmiy daromadi bilan uning yaqin qarindoshlari nomiga rasmiylashtirilgan ko'chmas mulk yoki tadbirkorlik subyekti o'rtasidagi nomutanosiblikni aniqlash soliq organi, kadastr xizmati, tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ va moliyaviy monitoring organi ma'lumotlarini birlashtirib tahlil qilishni talab qiladi. Agar bu ma'lumotlar bazalari bir-biridan ajratilgan holda (izolyatsiyada) faoliyat yuritsa, nazorat qiluvchi organ faqat alohida-alohida, tasodifiy signallarga tayanishga majbur bo'ladi, bu esa korrupsion sxemalarni tizimli aniqlash imkoniyatini sezilarli darajada pasaytiradi[17].

Xalqaro tashkilotlar, xususan Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD), davlat ma'lumotlar bazalarining integratsiyasini zamonaviy korrupsiyaga qarshi siyosatning texnologik ustuni sifatida ko'radi bu, birinchi navbatda, mansabdor shaxslarning deklaratsiya ma'lumotlarini boshqa davlat reyestrlari bilan avtomatik ravishda o'zaro tekshirish (cross-verification) imkoniyatini nazarda tutadi[18]. Bunday yondashuvning amaliy ahamiyati shundaki, u nazoratni inson omiliga bog'liq, tanlab tekshirishdan, tizimli, avtomatlashtirilgan monitoringga o'tkazadi.

O'zbekiston milliy qonunchiligi tahlili shuni ko'rsatadiki, so'nggi ikki yilda (2024–2026) manfaatlar to'qnashuvi va korrupsiyaga qarshi kurashish institutsional bazasi izchil mustahkamlanmoqda, biroq idoralararo axborot almashinuvining huquqiy va texnik asosi hali to'liq shakllantirilmagan. Xususan, odob-ahloq komissiyalari va Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi nazorat funksiyasini amalga oshirishda ko'p jihatdan davlat xizmatchisining o'z-o'zini deklaratsiya qilishiga tayanishga majbur, chunki soliq, kadastr va tadbirkorlik reyestrlaridan ma'lumotni real vaqt rejimida avtomatik olish imkoniyati qonun darajasida aniq belgilanmagan.

Ushbu maqolaning maqsadi O'zbekistonda davlat axborot bazalarining korrupsiyaga qarshi kurashish tizimidagi integratsiya darajasini tahlil qilish, uning huquqiy-texnik bo'shliqlarini aniqlash, hamda avtomatlashtirilgan idoralararo axborot almashinuvi uchun aniq huquqiy model taklif qilishdan iborat.

Amaldagi qonunchilik tahlili

[17] OECD. Digitalisation and the Fight against Corruption: Leveraging Open Government Data. Paris: OECD Publishing, 2021

[18] OECD. Managing Conflict of Interest in the Public Service: OECD Guidelines and Country Experiences. Paris: OECD Publishing, 2003. P. 40–42.

Amaldagi qonunchilik tahlili shuni ko’rsatadiki, O’zbekistonda idoralararo axborot almashinuvi masalasi umuman tartibga solinmagan emas ayrim sohalarda (masalan, elektron davlat xizmatlari doirasida) ma’lumot almashinuvi mexanizmlari mavjud. Biroq bu mexanizmlar, birinchidan, maxsus, korrupsiyaga qarshi kurashish maqsadlariga moslashtirilmagan, ikkinchidan, ko’pincha so’rov asosida (request-based), ya’ni davlat xizmatchisi tomonidan aniq shubha tug’ilgandan keyingina ishga tushadigan tartibda qurilgan, uchinchidan, real vaqt rejimidagi (real-time) avtomatik tekshiruvni emas, balki alohida-alohida so'rovlarga javob berishni nazarda tutadi[19].

Bu nazariy jihatdan muhim farq. Zamonaviy antikorrupsion doktrina ikki xil nazorat modelini farqlaydi: reaktiv model (shubha tug’ilgandan keyin ma’lumot so’raladi) va proaktiv model (barcha deklaratsiyalar avtomatik ravishda boshqa reyestrlar bilan tizimli tekshiriladi, shubha o’zi tizim tomonidan generatsiya qilinadi). O’zbekistonda amaldagi tizim, mohiyatan, birinchi reaktiv modelga yaqinroq, bu esa institutning preventiv vazifasini sezilarli darajada cheklaydi, chunki nazorat qiluvchi organ faqat allaqachon shubha tug'ilgan holatlarda faollashadi, tizimli, ommaviy tekshiruv imkoniyatiga ega emas.

Ushbu muammoning huquqiy ildizi bir necha jihatda namoyon bo’ladi. Birinchidan, turli davlat organlari (Soliq qo’mitasi, Kadastr agentligi, Adliya vazirligi huzuridagi yuridik shaxslarni davlat ro’yxatidan o’tkazuvchi organ, Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi) o’rtasida ma’lumot almashinuvining yagona, majburiy huquqiy asosi barcha tomonlarni bog’lovchi maxsus qonun yoki hukumat qarori mavjud emas, bu masalalar parchalanib, turli tarmoq hujjatlarida tarqoq holda tartibga solingan. Ikkinchidan, ma’lumotlarni avtomatik almashish uchun zarur bo’lgan texnik interoperabillik standartlari (ma’lumotlar formati, identifikatorlar mosligi) huquqiy jihatdan majburiy tarzda belgilanmagan. Uchinchidan, bunday integratsiya amalga oshirilganda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish kafolatlari qanday ta’minlanishi kimning ma’lumotiga kim, qanday maqsadda va qanday muddatda kirishi mumkinligi huquqiy jihatdan yetarlicha aniqlashtirilmagan, bu esa integratsiyaning o’zini amalga oshirishga to’sqinlik qiluvchi qo’shimcha omil bo’lib qolmoqda.

Xalqaro tajriba integratsiyaning amalga oshirilishi mumkin bo’lgan yo’lini ko’rsatadi: «once-only» tamoyili ya’ni fuqaro yoki davlat xizmatchisi haqidagi ma’lumot davlat tizimiga bir marta kiritilib, keyinchalik barcha vakolatli organlar tomonidan qayta so’ralmasdan, avtomatik ravishda foydalanilishi Estoniya va

[19] O'zbekiston Respublikasi elektron hukumat tizimi doirasidagi idoralararo elektron hamkorlik tartib-qoidalari

boshqa raqamli boshqaruv yetakchisi davlatlarning asosiy tamoyillaridan biri hisoblanadi. Ushbu tamoyilni O'zbekiston sharoitida qo'llash barcha ma'lumotlarni bir joyga jamlashni emas, balki mavjud bazalar o'rtasida huquqiy jihatdan tartibga solingan, maqsadga yo'naltirilgan (purpose-limited) elektron so'rov kanallarini yaratishni anglatadi.

Xulosa va takliflar

O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda korrupsion daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish tizimining samaradorligi ko'p jihatdan davlat axborot bazalarining integratsiya darajasiga bog'liq, biroq amaldagi huquqiy asos bu integratsiyani **tizimli, proaktiv** shaklda emas, balki **parchalangan, reaktiv** shaklda ta'minlaydi. Ushbu tahlil asosida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1) Soliq, kadastr, tadbirkorlik subyektlari va odob-ahloq komissiyalari/Agentlik o'rtasidagi ma'lumot almashinuvini tartibga soluvchi **yagona qonun osti hujjati** (Vazirlar Mahkamasi qarori darajasida) qabul qilish, unda almashinuv predmeti, muddati va texnik formati aniq belgilansin;

2) ma'lumot almashinuvini **so'rov asosidan avtomatik, real vaqt rejimiga** o'tkazish, bunda deklaratsiya topshirilgan zahoti tizim avtomatik ravishda boshqa reyestrlar bilan taqqoslashni amalga oshirsin;

3) integratsiya doirasida shaxsiy ma'lumotlarga kirish huquqini **aniq maqsad va muddat bilan cheklovchi** («purpose limitation» tamoyili) qonuniy kafolatlarni joriy etish, shu bilan integratsiyaning shaxsiy hayot daxlsizligi huquqiga ta'sirini minimallashtirish.

Ushbu takliflarning amalga oshirilishi, muallifning fikricha, korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini reaktiv nazoratdan proaktiv, tizimli monitoringga o'tkazishning huquqiy zaminini yaratadi.

REFERENCES

1. OECD. Digitalisation and the Fight against Corruption: Leveraging Open Government Data. Paris: OECD Publishing, 2021.
2. OECD. Managing Conflict of Interest in the Public Service: OECD Guidelines and Country Experiences. Paris: OECD Publishing, 2003.
3. O'zbekiston Respublikasining «Manfaatlar to'qnashuvi to'g'risida»gi Qonuni, O'RQ-931-son, 05.06.2024-yil // https://lex.uz
4. O'zbekiston Respublikasi elektron hukumat tizimi doirasidagi idoralararo elektron hamkorlik tartib-qoidalari.
5. Rose-Ackerman S., Palifka B.J. Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform. 2nd ed. Cambridge University Press, 2016.

6. Kalvet T., Toots M., van Veenstra A.F. Data-Driven Governance and the Once-Only Principle: A Perspective from Government Agencies // E-Democracy and Open Government Conference Proceedings. 2018